

ETICA CERCETĂRII ȘI DREPTUL DE AUTOR DIN PERSPECTIVA SISTEMULUI LIBERAL DE EXERCITARE A DREPTURILOR

Dr. Noni-Emil IORDACHE
Facultatea de Drept
Universitatea din Craiova

Abstract

One of the pillars of scientific research is moral integrity. Any scientific approach must comply with national and international legal regulations and the ethical criteria of scientific research. The researcher, according to The European Code of Conduct for Research Integrity (2017), has the responsibility to avoid any deliberate fraud and a debt to himself and to other members of society. The moral autonomy and personal responsibility of researchers, born of the power of contradiction, do not affect the freedom of researchers, since the constraint is internal, not external. Every researcher, on his way to excellence, enjoys perfect freedom, since he does not suffer from external interference. He must have a natural inclination toward a certain kind of moral deeds. It is not a question of a veneration of individual liberties, but of the fact that the Good is everywhere. The field of research should not be seen as having its own dedicated ethics. Good supports the system.

Keywords: *ethics, scientific research, Good, individual freedom*

„Omul s-a născut liber, dar trăiește în lanțuri pretutindeni”¹. Acest lucru este determinat de frica individului de a avea o viață „singuratică, sărmană, ticăloasă, crudă și scurtă”². Chiar și această alegere de a fi parte dintr-un contract social subliniază faptul că individul este la originea faptelor sale, adică voința sa nu este determinată de factori externi. El însuși este o *causa sui* și beneficiază de o libertate profundă, libertatea voinței însăși, care este singura responsabilă de acțiunile fiecărui individ și care, în sine, nu reprezintă decât obiectul conștiinței, se produce sub influența unui mobil aparținând domeniului cunoașterii non-eului și fiind,

¹ Jean-Jaques ROUSSEAU, *Contractul social*, Editura Mondero, București, 2007, p. 24.

² Thomas HOBBS, *Leviathan*, în Emanuel-Mihail SOCACIU (coord.), *Filosofia politică a lui Thomas Hobbes*, Editura Polirom, Iași, 2001, p. 39.

așadar, un obiect al percepției externe; acest mobil, denumit motiv din perspectiva influenței sale, este nu doar cauza declanșatoare, ci și materia voinței, deoarece aceasta este îndreptată asupra lui, adică are ca scop modificarea lui într-un anumit mod³.

Incompatibil cu determinismul, liberul-arbitru este în dezacord cu imaginea lumii așa cum ea este încadrată prin norme și în total acord cu dreptul natural (absența piedicilor externe sau libertatea fiecărui om de a-și folosi puterea după propria voință în vederea conservării vieții sale, „așa cum îi dictează judecata și rațiunea”⁴). Voința (sau liberul-arbitru) și, în consecință, libertatea, sunt ca o putere pozitivă de alegere, de unde derivă independența și autonomia noastră: nu mai suntem dependenți de nicio cauză externă și putem deveni autori. Și această putere este de așa natură încât ne permite să decidem. Liberul-arbitru al individului, deși autonom, nu este arbitrar; el este guvernat de legi obiective care îi sunt sieși lege. Așadar, hazardul nu guvernează acțiunile individului.

Libertatea umană constă atât în puterea contradicției, cât și în a cunoaște adevărul și a urma binele, ceea ce este fundamentul cunoașterii și al moralității. În lucrarea sa *Anarhie, Stat și Utopie*, Nozick pornește de la asumția că oamenii se nasc liberi, starea naturală fiind o stare de perfectă libertate⁵, aceasta însemnând libertatea individului de a „își organiza acțiunile și de a dispune de ceea ce posedă și de persoane după cum consideră că este potrivit, în limitele legii naturale fără să ceară permisiunea sau fără să se subordoneze voinței vreunui individ”⁶. Cu alte cuvinte, „libertatea este starea celui care face ceea ce vrea, și nu ceea ce vrea altul să facă; ea presupune absența unei constrângeri străine”⁷. În starea naturală, libertatea este un drept și dreptul este o libertate. Legile naturale cer ca „niciun individ să nu vătămă viața, sănătatea, libertatea sau bunul altuia”⁸, ceea ce ne-ar putea trimite cu gândul la faptul că libertatea perfectă este o libertate limitată, constrânsă nu din exterior, ci din interior.

Etimologic, termenul „etică” provine din grecescul ἦθος (*ethos*) și comportă o dublă semnificație: pe de-o parte, sensul de deprindere, obicei, conduită, dispoziție; pe de alta, acela de caracter. Spre deosebire de moralitate, etica⁹ nu necesită credință, ci responsabilitate individuală. Procedeu sistematic de gândire, etica nu apelează la legi categorice, la ordine, ci la legi obiective. Etica învață individul cum

³ Arthur SCHOPENHAUER, *Eseu despre liberul-arbitru*, trad. Alexandru Diaconu, Editura Antet XX Press, Filipeștii de Târg, 2010, p. 15.

⁴ Thomas HOBBS, *op. cit.*, p. 42.

⁵ Robert NOZICK, *Anarhie, Stat și Utopie*, Editura Humanitas, București, 1997, p. 52 apud. John LOCKE, *Two Treaties of government*. Editat de Peter Laskett, ed. a II-a, Cambridge University Press, Cambridge, 1967, sect. 4.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Patrick WACHSMANN, *Libertés publiques*, Dalloz, Paris, 1996, p. 1.

⁸ Robert NOZICK, *op. cit.*, p. 52.

⁹ Înțeleasă și ca morală a grupului.

să gândească, nu ce să gândească, fiind o artă de a trăi. Prin etică, fiecare individ devine autorul propriei arte de a trăi; el capătă autonomie morală și responsabilitate personală și poate distinge între ceea ce este incorect și corect în cazul acțiunilor pe care le întreprinde ca membru al societății. Etica se bazează pe convingerea intimă privind necesitatea datoriei față de sine și apoi față de ceilalți membri ai societății. Ea este acea voce care ne îndeamnă să dăm un caracter universal acțiunilor noastre. Este de neconceput ca etica să fie reglementată normativ¹⁰, deși „pare singura posibilitate de a amenaja convenabil, în limitele permise de sistem, realitatea socială”¹¹, căci „ea se impune în momentul în care marile breviare ideologice nu mai răspund urgențelor momentului”¹². Etica este „soft law”¹³.

Așa cum în Antichitatea greco-latină se practica exercițiul spiritual¹⁴, educația și formarea profesională a copiilor, a tinerilor și adulților au ca finalitate principală formarea competențelor, necesare pentru educarea în spiritul demnității, toleranței și respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului¹⁵. Prin educație, etica nu este supusă unei agresiuni instituționalizate ca în cazul Legii nr. 206 din 27 mai 2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare, cu modificările și completările ulterioare.

Cum să crezi, fie și numai pentru o clipă, că proclamațiile ideale, protestele virtuozitate, comitetele de etică¹⁶ pot fi la înălțimea sfidărilor lumii moderne? Mizerie a eticii care, redusă la ea însăși, seamănă mai mult cu o operație cosmetică decât cu un instrument capabil de a corecta viciile sau excesele universului nostru individualist și tehnico-științific¹⁷.

Etica bazată „pe dialog, o etică a responsabilității orientată spre căutarea unui echilibru între eficacitate și echitate, (...) între respectul pentru individ și binele

¹⁰ Ea se bazează pe cooperarea voluntară între indivizi.

¹¹ Gilles LIPOVETSKY, *Amurgul datoriei*, Editura Babel, Bacău, 1996, p. 12.

¹² *Ibid.*, p. 25.

¹³ Nu are putere obligatorie, dar produce efecte practice.

¹⁴ *Askêsis* presupunea atenția, dialogul, *anachoresis*, punerea la încercare, perspectiva «cosmică», examenul de conștiință etc., tratând contrariile prin contrarii, adică temperarea impulsurilor primare.

¹⁵ Conform art. 4 din Legea educației naționale, cu modificările și completările ulterioare.

¹⁶ Art. 5 din Legea nr. 206/2004, cu modificările și completările ulterioare, prevede că, în vederea coordonării și monitorizării aplicării normelor de conduită morală și profesională în activitățile de cercetare-dezvoltare, se înființează Consiliul Național de Etică a Cercetării Științifice, Dezvoltării Tehnologice și Inovării, fără personalitate juridică, pe lângă autoritatea de stat pentru cercetare-dezvoltare, care, propune modificări ale Codului de etică; elaborează coduri de etică pe domenii științifice, pe care le propune spre aprobare autorității de stat pentru cercetare-dezvoltare; urmărește aplicarea și respectarea de către unitățile și instituțiile de cercetare-dezvoltare, precum și de către personalul de cercetare-dezvoltare a dispozițiilor legale referitoare la normele de conduită morală și profesională; formulează opinii și recomandări în legătură cu problemele de natură etică ridicate de evoluția științei și a cunoașterii și analizează cazurile referitoare la încălcarea normelor de bună conduită, în urma sesizărilor sau contestațiilor ori prin autosesizare.

¹⁷ Gilles LIPOVETSKY, *op. cit.*, p. 25.

colectiv, între prezent și viitor, între libertate și solidaritate”¹⁸, este cea care ne poate ajuta să nu aducem atingere dreptului de proprietate al celorlalți, inclusiv cel privind opera proprie¹⁹, care comportă nu doar un atribut de ordin patrimonial, ci și moral²⁰, legat de creația spiritului.

Un individ este mai puțin liber deoarece este obligat să respecte drepturile celorlalți? Îi este oare încălcat sau anihilat dreptul de a încălca drepturile celorlalți? Libertatea, fiind un drept natural, se traduce în faptul că fiecare individ are libertatea de a își folosi propria putere după cum consideră, însă în acord cu legea naturală, care îi interzice nu să facă ceva ce îi pune în pericol viața, așa cum considera Hobbes, ci care îi interzice să aducă atingere vieții, sănătății, libertății ori bunurilor celorlalți indivizi. Legea naturală și drepturile altora nu știrbesc libertatea perfectă, ci limitează posibilitățile de acțiune ale individului. Fiecare individ se bucură de libertatea perfectă dacă, supus fiind obligației de a respecta drepturile altora, nu suferă nicio ingerință exterioară din partea drepturilor altuia, adică această constrângere să fie una interioară, să fie acea mână invizibilă care „dă seama de ceea ce pare să fie produsul proiectului cuiva, ca nefiind produs în virtutea intențiilor cuiva”²¹. Constrângerea interioară nu va diminua libertatea, mai degrabă o va spori și o va consolida. Din perspectiva eticii virtuții, omul tinde spre perfecțiune și excelență morală. Dacă etica poate fi înțeleasă ca morală și virtutea este înclinația omului spre un anumit fel de fapte morale, etica nu este altceva decât Binele^{22,23}. „Pentru că fericirea este o activitate a sufletului conformă cu virtutea perfectă”²⁴, omul virtuos tinde să însușească și să dezvolte lucrurile bune. Binele nu poate fi reglementat. El este scopul tuturor acțiunilor umane.

Unii oameni sunt tentați să apeleze la vâlul ignoranței și să privească înapoi, întrebându-se cum s-a ajuns la pierderea stării anterioare eticii. Există oare o stare neconflictuală înainte ca «regulile» eticii să fie impuse? Acest răspuns nu va fi unul

¹⁸ *Ibid.*, p. 27.

¹⁹ România a reglementat pentru prima dată printr-un act normativ care a intrat în vigoare la 28 iunie 1923 și s-a numit „Legea proprietății literare și artistice”.

²⁰ Art. 1 alin. (1) din Legea nr. 8/1996 privind dreptul de autor și drepturile conexe, republicată, cu modificările și completările ulterioare, prevede că dreptul de autor asupra unei opere literare, artistice sau științifice, precum și asupra altor opere de creație intelectuală este recunoscut și garantat în condițiile legii și este legat de persoana autorului și comportă atribute de ordin moral și patrimonial.

²¹ Nozick, R., *op. cit.*, p. 61.

²² În dialogul *Menon*, Platon afirmă că „virtutea nu e altceva decât binele”. A se vedea PLATON, *Menon. Opere. vol. II*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 397.

²³ „Virtutea este, așadar, o dispoziție habituală, dobândită în mod voluntar, constând în măsura justă în raport cu noi, determinată de rațiune, și anume în felul în care o determină posesorul înțelepciunii practice. (...) în raport însă cu binele suprem și cu perfecțiunea, ea reprezintă punctul cel mai înalt”, afirmă Aristotel. A se vedea Aristotel, *Etica nicomahică*, 1107 a 5, Editura IRI, București, 1998, p. 55.

²⁴ Aristotel, *op. cit.*, XIII 13, p. 45.

ușor de găsit de vreme ce, până și în starea naturală, „oamenii sunt cu toții într-o stare de război”²⁵. Plecând de la această situație de fapt, etica are nevoie de conflicte pentru că „se pare că ea nu este posibilă decât în rândul ființelor natural sociale”²⁶.

În lumina celor de mai sus, „ordinea împinsă prea departe poate fi fatală pentru libertate”²⁷. Necesitatea binelui prin reglementare nu înseamnă Bine, căci Binele presupune și nu se poate manifesta decât prin libertate. Binele nu este un drept, o chestiune pentru care statul trebuie să ofere soluții, ci un scop suprem, alături de fericire, spre care tind toți oamenii și toate lucrurile. Regulile și legiferarea nu sunt ele însele Binele.

Bibliografie

1. ARISTOTEL, *Etica nicomahică*, Editura IRI, București, 1998;
2. Isaiah BERLIN, *Patru eseuri despre libertate*, Editura Humanitas, București, 1996;
3. Dan Claudiu DĂNIȘOR, *Exercițiul drepturilor și libertăților – între liberalism și etatism*, RDP nr. 32017;
4. Thomas HOBBS, *Leviathan*, în Emanuel-Mihail SOCACIU (coord.), *Filosofia politică a lui Thomas Hobbes*, Editura Polirom, Iași, 2001;
5. Gilles LIPOVETSKY, *Amurgul datoriei*, Editura Babel, Bacău, 1996;
6. Mary MIDGLEY, *Originile eticii*, în Peter SINGER (ed.), *Tratat de etică*, Editura Polirom, București, 2006;
7. Robert NOZICK, *Anarhie, Stat și Utopie*, Editura Humanitas, București, 1997;
8. PLATON, *Menon. Opere. vol. II*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976;
9. Jean-Jaques ROUSSEAU, *Contractul social*, Editura Mondero, București, 2007;
10. Arthur SCHOPENHAUER, *Eseu despre liberul-arbitru*, Editura Antet XX Press, Filipeștii de Târg, 2010;
11. SPINOZA, *Etica*, Editura Științifică, București, 1957;
12. Patrick WACHSMANN, *Libertés publiques*, Dalloz, Paris, 1996.

²⁵ Thomas HOBBS, *Leviathan*, cap. XIV, par. 5, *op. cit.*, p. 43.

²⁶ Mary MIDGLEY, *Originile eticii*, în Peter SINGER (ed.), *Tratat de etică*, Editura Polirom, București, 2006, p. 38.

²⁷ Dan Claudiu DĂNIȘOR, *Exercițiul drepturilor și libertăților – între liberalism și etatism*, RDP nr. 32017.